

FORTIDENS MYTOLOGI

PÅ BESØG I DEN GAMLE BY MED DEN GAMLE STRUKTURALIST

Hvorfor sælger historien? Artiklen her viser, hvordan et strukturalistisk blik på historiske attraktioner kan give et svar på det spørgsmål. Med udgangspunkt i feltmateriale fra frilandsmuseet Den Gamle By diskuterer den fortidens mytiske kvaliteter: den måde, gæsterne bruger steder som disse til at skabe mening, sammenhæng og struktur i nutiden i lyset af fortiden.

|| Fortiden er ikke, hvad den har været", som den norske historiker Knut Kjeldstadli finurligt har påpeget. Men hvad er den så? Eller mere præcist: hvordan skal man forklare den magnetiske fascinationskraft, alskens mere eller mindre lødige fremstillinger af historien og af fortiden har i vores samfund i dag?

Et svar, som jeg skal diskutere her, kunne være: fortiden er en myte. Med Lévi-Strauss i hånd-

en og materiale fra mit feltarbejde fra 2002 i købstadmuseet Den Gamle By i Århus som empirisk grundlag vil jeg belyse, hvordan en strukturalistisk tilgang til kulturhistorisk turisme måske kan gøre os klogere - ikke på fortiden, men på dens 'mytiske' betydning i nutiden.

Myten om de gamle dage

At hævde, at fortiden kan betragtes som en myte, er ikke det

samme som at sige, at der er tale om opspind, løgn og forvrængning. Sådanne undertoner er de fleste ikke-strukturalister nok ellers vant til at forbinde med mytebegrebet: "Det er bare en myte", siger man, når noget er fejlagtigt - og dermed afsløres som fejlagtigt.

Men hvis vi tager Lévi-Strauss' briller på, giver sådanne 'afsløringer' ingen mening. Tværtimod: i sine utrættelige og ofte uudgrundelige myteanalyser insisterer han

i stedet på - til forskel fra sine forgængere, som bedrevende betragtede de vildes fortællinger og totemistiske systemer som overtro og uvidenhed, som skulle afsløres - at tage myternes tilsyneladende absurde logik alvorligt.

En af de antropologer, som har trukket på en strukturalistisk arv i studiet af turismen, er britiske Tom Selwyn. Antologien *The Tourist Image*, som han har redigeret, beskæftiger sig med turismens 'myter' - det være sig iscenesættelser af det rurale England, turistbrochurers fremstillinger af kønsroller, israelske landskabsopfattelser udtrykt gennem guidede vandreture eller noget fjerde. Men turistmyterne analyseres ikke som 'usande', og bogens hensigt er ikke at 'afsløre' dem som sådan. Det er derimod at undersøge, hvordan de bliver til og hvordan de virker - dvs. giver mening for folk. Den egenskab, som konstituerer en myte i dette strukturalistisk inspirerede perspektiv, er altså ikke dens usande indhold, men deri-

mod dens intellektuelle kraft; dens evne til at virke som tankemæssigt, klassifikatorisk redskab.

Et sådant grundsyn satte Lévi-Strauss i stand til at analysere umiddelbart obskure indianermyter som meningsfulde kulturelle refleksioner. På samme måde tillader det Selwyn og hans medforfattere at analysere vestlige turisters behov og motiver via de billeder og fortællinger, de dyrker og bruger. Hvad angår mit feltmateriale fra Den Gamle By, er pointen derfor den samme: at det i denne sammenhæng er underordnet, hvorvidt gæsternes overvejelser er 'historisk korrekte'. Det, som for mig er interessant, er, hvad disse refleksioner fortæller om gæsterne selv.

Nostalgi og nutidskritik

Det er gængs blandt turismeforskere at betragte frilandsmuseer som Den Gamle By og lignende historiske landskaber og installationer som steder, hvor publikum kan få dækket deres behov

for nostalgi. Selwyn hævder for eksempel, at sådanne steder udgør "nærmytiske scenerier, hvori fornemmelser for det autentisk sociale kan genvindes". Og at disse landskaber tilbyder turisterne "opfattelser af forestillede fællesskaber befolket af mennesker med særligt tiltrækkende, og i visse tilfælde nærmest heroiske, karaktertræk". Det skriver han i efterskriftet til en anden antologi om turismens antropologi, Jeremy Boissevains *Coping with Tourists*.

Den Gamle Bys iscenesatte byliv, med udklædt, gæstfrit personale, der tager hatten af for kunderne, inviterer dem i luftgyngerne og byder på hjemmebagte smagsprøver, udgør utvivlsomt for mange gæster en sådan nostalgisk ramme, der opfattes som gennemsyret af om ikke ligefrem 'heroiske', så i hvert fald efterstræbelsesværdige, sociale omgangsformer og for længst tabte fællesskaber. 'Gamle dage' er i dette udbredte publikumsperspektiv befolket af gode mennesker.

Mit interviewmateriale fra Den Gamle By rummer talrige eksempler på refleksioner, der helt åbenlyst emmer af nostalgiske under- og overtoner. Mere præcist kan man sige, at mange - især midaldrende og ældre - gæster benytter Den Gamle By til en nostalgisk motiveret kritik af nutiden. Et ældre ægtepar forklarede mig for eksempel om forholdet mellem før og nu:

Hun: "Man tænker [når man går rundt i Den Gamle By]: hvor er det dog blevet moderniseret siden da. Mange ting i dag er jo gode, men mange ting vil jeg da gerne tilbage til, i barndommen, som vi havde, ikke?"

Han: "Det var hyggeligere dengang, men jeg tror, det er nemmere nu."

Hun: "Det er nemmere, men det er ikke hyggeligere. Jeg synes, vi havde det meget hyggeligere, end vores børnebørn har. Jeg synes, det er én stor stressen foran en computer. (...) Og fjernsynet

har jeg nogle gange lyst til at smide ned i baggården."

Han: "Vi andre rendte jo 10-15 stykker rundt i gården med sådan et tøndebånd, du ved nok, og spillede yo-yo, ikke? Det gør de slet ikke; nu går de i børnehaven, ikke?"

Hun: "Og vi badede i Sønderåen, og... nu skal de helst helt ud til stranden."

Han: "Nej, nu skal de i swimmingpoolen."

Hun: "Jeg synes, der var tid til hinanden dengang; det er der ikke i dag."

I denne slagudveksling af personlig erindring er der åbenlyst ikke tale om konkrete kulturhistoriske informationer, som parret har samlet op under deres besøg i Den Gamle By. Snarere udgør museet en historisk ramme, som inviterer publikum til fordybelse og eftertanke. Og de 'svundne tider', gæsterne længes tilbage mod, har ofte ingen direkte forbindelse til de perioder og epoker, som Den Gamle By sigter på at formidle. Snarere er det - som i tilfældet ovenfor - egne barndoms minder, der tændes. De svundne tider er personlige svundne tider, og kulturattraktionen fungerer som en art 'springbræt' for egne minder.

En kvindelig gæst i 50erne benytter på samme måde købstadsmuseet til en refleksion over sin egen opvækst og dennes kvaliteter. Hun erindrer:

"Jeg er vokset op på landet, og der var fire gårde ved siden af hinanden, og der var jo ingen mejetærsker, men en tærskemaskine. Og den gik om vinteren fra gård til gård, og så hjalp man hinanden, og i vinterhalvåret spillede de kort en gang hver fjortende dag. Og

altså, der var mere sammenhold. Man hjalp mere hinanden. Nu til dags suser de rundt, hver gård har sin store mejetærsker. Og det er jo ikke kun på gårdene, det er jo generelt sådan. Nu bor jeg ude på landet, men ellers tror jeg ikke, folk kender deres naboer. Vi gør, der hvor jeg bor, men ellers tror jeg ikke, der er så meget naboskab."

Denne kritik af nutidens tabte fællesskaber er på linje med Selwyns påpegning af, at megen turisme kan forstås som en moderne søgen efter det, han kalder 'det autentisk sociale': helheder og sammenhænge, som opleves som hedengangne og tabte. I et sådant perspektiv er verden af lave, og besyngelsen af tidligere tiders orden, naboskab og hjælpsomhed kan for en stund lindre nutidens mangel på overblik. Et sidste eksempel, fra endnu en af Den Gamle Bys ældre gæster, illustrerer samme tendens. Hun forklarede mig:

"Jeg tror, at samtidig med, at der har været trange kår, så har der været et godt sammenhold og trykthed alligevel i tilværelsen. Når man går rundt her, kan man ligesom fornemme, at der har været flere om tingene, og der har været lidt mere sammenhold i tingene, tror jeg. Der har ikke været sådan et jag over tingene, som der er i dag."

Myter med modsætninger

Ovenstående citater fra mine publikumsinterviews indikerer altså, at nostalgi er en uomtvistelig faktor i forståelsen af museums-gæsters brug af fortiden. De gamle dage er langt hen ad vejen 'gode' i publikums øjne, sådan som Selwyn og andre har påpeget.

Men måske er der ikke bare ta-

le om nostalgiske, rosenrøde erindringer. Hvis vi med Lévi-Strauss tager fortællingerne om fortiden seriøst og undersøger dem strukturelt, dukker der nogle gennemgående mønstre op, som mere præcist kan diagnosticere de lidt vage teser om nostalgi og længsler efter noget tabt.

I den myteanalyse, som Lévi-Strauss har stået fadder til, slår han med inspiration fra den strukturelle lingvistik til lyd for et nyt antropologisk fokus på indianermytternes underliggende struktur frem for deres absurde handling. I stedet for at søge mening i fortællingernes fremadskridende handlingsforløb snitter Lévi-Strauss myterne op i 'betydningsbundter', som hver for sig og på tværs af myterne deler ét centralt strukturelt træk. Sådanne bundter stilles så op i kolonner og skemaer, som viser sig - ifølge Lévi-Strauss - at stå i modsætningsforhold til hinanden.

Mytternes væsentligste funktion bliver da at søge at reducere eller mediere mellem oppositionerne, som i overført betydning illustrerer virkelige kulturelle paradokser og spændinger. Myterne analyseres af Lévi-Strauss som kollektive forsøg på at 'løse' eller i det mindste reflektere over virkelighedens eksistentielle paradokser. For sådanne eksistentielle paradokser, som myterne tackler - der altså er paradokser i den virkelige verden, som de opleves af mytens 'brugere' - er netop i sidste instans uløselige.

I stedet for totale løsninger tilbyder myten derfor ifølge Lévi-Strauss mediering, dvs. opblødning af modsætningsforholdene, gennem gradvise forskydninger og reduktioner af oppositionerne, så de fremstår mere begribelige og tilforladelige. Myten løser ikke modsætningsforholdene, men den tillader tilhørerne at bearbejde dem metaforisk og kollektivt ved at diskutere en række reducerede, afledte spændinger.

I første bind af sit enorme fir-

bindsværk om mytologier citerer Lévi-Strauss sin landsmand og intellektuelle forgænger Émile Durkheim for, at myter "forklarer ingenting og flytter blot vanskelighederne andetsteds hen". Det er netop denne mytens symbolske flytten rundt på vanskelighederne, som er medieringens - og dermed mytens - kerne. I min analyse af materialet fra Den Gamle By, som jeg nu vender tilbage til, vil jeg

netop hævde, at gæsterne flytter deres nutidige vanskeligheder 'andetsteds hen' - nemlig ind i myten om de gamle dage.

Nostalgi - nu med mening

Hvad har den strukturalistiske myteanalyse at tilbyde forståelsen af nutidens kulturturisme?

Som mine interviewuddrag har demonstreret, hersker der en udbredt nostalgisk længsel efter 'gamle dage', forstået som en forestilling (eller myte) om en tid

og et samfund karakteriseret af ro, naboskab og fællesskab. Men går man gæsterne på klingen, genkalder de sig også en lang række negative faktorer, som kendetegnede livet i 'gamle dage': fortiden opfattes også som beskidt, barsk og uretfærdig. Disse negative træk kan man også forvise sig om i Den Gamle By, selvom de i gæsternes udlægninger overskygges af de positive læsninger af fortiden som hyggelig, rolig og venlig.

Ligesom forestillingerne om 'gamle dage' er karakteriseret af interne spændinger mellem positive og negative træk, kan gæsternes blik på nutidens kvaliteter og mangel på samme stilles op som oppositioner. Det er min påstand, at publikums brug af fortiden i Den Gamle By - og i den kulturhistoriske turisme mere generelt - kan forstås som metaforiske refleksioner over deres egen

STRUKTURELT SKEMA: RELATIONER MELLEM 'DENGANG' OG I DAG

LIVET 'DENGANG'

hårdt, primitivt, elendigt (-)

men også

roligt, nært, overskueligt (+)

hierarkisk, bundet, uretfærdigt (-)

men også

konkret, præget af fællesskab,
struktur og balance (+)

(vs.)

(vs.)

LIVET I DAG

nemt, bekvemt, luksuøst (+)

men også

fortravlet, kaotisk, uoverskueligt (-)

egalitært, frit, retfærdigt (+)

men også

abstrakt, individualiseret, fragmenteret,
ukontrollabelt (-)

moderne tilværelse. Kort sagt lader der til at finde en art 'forhandling' mellem gamle dages og vore dages paradokser sted hos gæsterne, uden at de i øvrigt nødvendigvis alle tager parti for den ene eller den anden epoke.

Ovenstående skema er mit forsøg på at illustrere disse relationer strukturelt - idet det hele tiden må erindres, at det er gæsternes udlægninger af livet 'dengang', det handler om, frem for historievidenskabens officielle udlægninger.

De i parentes anførte positive og negative 'ladninger' beskriver, om de nævnte træk opfattes som positive eller negative karakteristika ved 'dengang' og i dag. Ladningerne viser også, at begge kolonner - mytens 'dengang' og hverdagens 'i dag' - er struktureret i interne sæt af binære oppositioner mellem den enkelte kolonnes plusser og minusser.

Det er nu min pointe, at gæsternes samtaler med mig kan forstås som mytiske medieringer i

Lévi-Strauss' forstand; som tanke-mæssige bearbejdnings, afvejninger og forskydninger hos gæsterne af de skematiserede positive og negative træk. Mens de gamle dage i manges øjne var 'gode', opblødes eller *medieres* denne 'godhed' af den tids formodede hårde, primitive eller uretfærdige kår. De 'gamle dage' er i gæsternes optik karakteriseret ved sammenhæng, orden og faste rammer. Og billedet af denne tid - som stimuleres i Den Gamle By - fremkalder primært positive, men også negative konnotationer. I gamle dage, er opfattelsen, var *tingene* (kønsrollerne, hierarkiet, omgangstonen, og så videre) på deres plads, og folk var i pagt med deres skæbne. Denne fortidens fatalistiske accept af kosmos, med al dens indbyggede ulighed, dannede i 'gamle dage' - stadig i museumsgæsternes udlægning - grundlag for individuel tryghed, overskud og mental frihed, for fattig såvel som for rig.

I dag, hvor ingen af mine in-

formanter dog for alvor ønskede sig tilbage til 'dengang', har personlig frihed, komfort, lighedsidealiser (mellem mennesker, samfund, grupper), også en bagside: verden er, i manges øjne, af lave, og værdier og grænser (mellem mennesker, grupper, nationer) opfattes som værende under opløsning.

Man kan med henvisning til skemaet hævde den overordnede, strukturelle pointe, at man ikke kan have 'plusser' på alle sine konti: livet er en balancegang, en afvejning, en *mediering* mellem modsatrettede hensyn. Vi vil have fællesskab, men også grænseløshed; lighed, men også struktur; komfort, men også tid, og så videre. Myten - og her, i min analyse, Den Gamle By - bliver i en sådan analyse et middel til at illustrere, kommunikere og bearbejde disse nutidige, eksistentielle paradokser og deres logiske uløselighed, i en kollektiv sammenhæng, gennem et museumsbesøg med familie eller venner.

Mytens comeback

Om Lévi-Strauss selv ville billige mine mytologiske fortolkninger af vestlige turisters fortolkninger af kulturarvsindustriens fortolkninger af fortiden, er et åbent spørgsmål. Ikke desto mindre antyder han i slutningen af hovedværket *Den vilde tanke*, at 'historien' i Vesten kan tillægges samme status som de amerikanske indianermyter, han selv har dissekeret. Og i en ræk-

ke af sine senere udgivelser, for eksempel i den lille *Myth and Meaning*, spekulerer han over, hvordan den mytiske logik, som han tidligere stillede op i skarp opposition til Vestens 'tæmmede' tankegang, rent faktisk synes på vej mod et bemærkelsesværdigt comeback i vestlig videnskab. Selvom han især hentyder til naturvidenskaben, som ifølge ham i stigende grad griber til 'mytologiske' beskrivelser af

sine genstandsfelter, ser jeg ingen grund til ikke også at inddrage historievidenskaben i denne analyse.

Menigmands opfattelse af 'historien' og dens relevans kan nemlig, som jeg har søgt at vise her, forstås som mytisk praksis. De gamle dage er ikke kun gode, og kulturturisternes brug af fortiden kan ikke afskrives blot som nostalgiske fejlopfattelser. Men der er heller ikke, for langt

størstedelen af gæsternes vedkommende, tale om stringente forsøg på at forstå historiens gang, som den 'virkelig' var. Snarere giver det mening at betragte fortiden som en myte, og turisternes praksis som strukturelle eksperimenter, som tager eksistentielle spørgsmål om tilværelsens uomgængelige paradokser og valg op til mental bearbejdelse og refleksion. Ligesom indianerne hos Lévi-Strauss. ■

Læs mere i:

Selwyn, Tom (ed.) (1996):

The Tourist Image: myths and myth making in tourism. London: John Wiley and Sons.

Lévi-Strauss, Claude (1963):

'The Structural Study of Myth.' I: *Structural Anthropology.* New York: Basic Books.

Lévi-Strauss, Claude (1978):

Myth and Meaning. London: Routledge.

MADS DAUGBJERG ER PH.D. I ANTROPOLOGI OG ETNOGRAFI FRA AARHUS UNIVERSITET MED SPECIALE I KULTURARV OG TURISME. HAN HAR UNDERVIST PÅ AARHUS UNIVERSITET OG SYDDANSK UNIVERSITET. MATERIALET I DENNE ARTIKEL HIDRØRER FRA ET FELTARBEJDE UDFØRT I 2002 I DEN GAMLE BY.